

Трибуна Молодого Вченого

УДК 378.4

© Юрій Грица
(Київ)Історія, історична свідомість та філософія історії:
пріоритети понятійного розмежування

Розв'язання проблеми понятійного розмежування історії, історичної свідомості та філософії історії є важливим світоглядним і методологічним завданням історичного знання і пізнання. Обґрунтування критеріальних маркерів такого понятійного розмежування набуває ознак актуального дослідницького завдання.

Ключові слова: історія, історична свідомість, філософія історії, понятійне розмежування, історичне знання і пізнання, критеріальні маркери.

Постановка проблеми та її актуальність. Змістовно-сутнісний вододіл між історією та філософією історії залишається доволі невиразним і аморфним. Ще більш чіткі ознаки дослідницької проблеми має взаємозумовленість історії та історичної свідомості: наскільки історичні реалії є визначальними для становлення відповідного формату історичної свідомості? Чи не є сучасна історична свідомість аж надто автономним і суверенним суб'єктом тлумачення історії, якому історична дійсність (факти і емпірія), за великим рахунком, не потрібні? Ще однією істотною проблемою постає недостатня ефективність використання світоглядно-знанневих ресурсів філософії історії, яка здійснює майже непомітний вплив на масову історичну свідомість, віддаючи перевагу самодостатньому комфортному існуванню в своєрідній вежі зі слонової кістки. Наведені проблемні аспекти є вкрай актуальними і потребують оперативного світоглядно-теоретичного реагування.

Аналіз наукових праць, присвячених проблемі. Р. Колінгвуд поділився симптоматичним спостереженням: «Давні шумери взагалі не лишили по собі нічого такого, що ми могли б назвати історією. Якщо вони й мали щось подібне до історичної свідомості, то не залишили нам жодного запису, який свідчив би про це. Ми можемо казати, що у них, мабуть, таки була та історична свідомість, адже для нас історична свідомість є такою реальною і всепроникною прикметою життя, що ми просто не можемо собі уявити, як це комусь могло б її бракувати; але вельми сумнівно, чи слушно було б удаватися до подібної аргументації. Історична свідомість давніх шумерів є тим, що вчені називають окультною сутністю; чимось таким, що правила наукового методу забороняють нам стверджувати, за принципом «Оккамової бритви»: «...entia non sunt multiplicanda praeter necessitatem» («...сутності не множаться в більшій кількості, ніж дозволяє необхідність»). Отже, чотири тисячі років тому попередники нашої цивілізації не володіли тим, що ми називаємо ідеєю історії. Це було не тому, що вони мали історію, але не розмірковували про неї. Так склалося тому, що люди тоді не мали її взагалі. Історія не існувала. Натомість існувало щось, подібне певними рисами до того, що ми називаємо історією, але воно відрізнялося від того, що ми називаємо історією» [2, с. 67].

Значущість, істотність історичної свідомості як одного з потужних регуляторів суспільного життя, необхідність його формування була усвідомлена ще на ранніх стадіях розвитку суспільства. Як пам'ять народу формує його етнічну свідомість, так в епоху стародавніх цивілізацій історія сприймалася як наставниця життя, що надає взірці для соціального виховання людини. На початку Нового часу в спілкуванні з минулим вбачався ефективний спосіб пізнання людиною світу, інструмент пізнання, самопізнання і розвитку особистості.

Нині очевидно, що лише на основі вивчення історії можна опанувати всім досвідом розвитку цивілізації, всіма цінностями загальнолюдської культури і одночасно відчутти самотність своєї Батьківщини, простежити, як Україна засвоювала культурно-цивілізаційні зразки і норми, паралельно збагачуючи людство своїми досягненнями. Говорячи про

значущість історичної свідомості, Августин Аврелій зазначав у своїй легендарній «Сповіді»: «Є три часи – сучасне минулого, сучасне сучасного, сучасне майбутнього. Ці три часи існують в нашій душі, і ніде в іншому місці я їх не бачу: сучасне минулого – це пам'ять; сучасне сучасного – його безпосереднє споглядання; сучасне майбутнього – його очікування.» Августин Аврелій аргументовано наголошував, що без сучасного минулого не існує ні сучасного сучасного, ні сучасного майбутнього.

Іншими словами, ключове місце в цій тріаді посідає історична свідомість, значення якої важко переоцінити. Ці уявлення про істотність історичної свідомості є імперативом, який сьогодні не заперечується ніким. Особливого значення формування історичної свідомості набуває в переломні епохи, коли відбувається переоцінка цінностей минулого, коли те, що нещодавно здавалося незаперечним, ставиться під питання, а те, що викликало сумнів, сприймається як незаперечний абсолют [1, с. 38-39].

Загалом проблеми історичної свідомості та філософії історії займалися К.Ясперс, К.Міллер, Б.Мезліт, Й.Дройзен, Р.Дж.Коллінгвуд, Р.Арон, Г.Башлер, М.Фуко, П.Файербенд, М.Полані, К.Поппер та ін.

Мета статті полягає у понятійному розмежуванні історії, історичної свідомості та філософії історії.

До основних завдань роботи відносимо наступні: 1) Понятійне розмежування понять «історії», «історичної свідомості» та «Філософії історії». 2) Обґрунтування критеріальних маркерів понятійного апарату, який розглядає історичну свідомість.

Виклад основного матеріалу. Історична свідомість є узагальненим уявленням про людину і суспільство в їх спільній еволюції на конкретних історичних етапах. Вона відтворює історичні знання соціуму – відомості про власне походження, визначальні події, життя та діяльність видатних людей. Історична свідомість генерує духовні цінності, постає сукупністю ідей, поглядів, відчуттів, уявлень, прагнень, настроїв тощо, які дозволяють сприйняти й оцінити минуле в його системній багатоманітності. Вона охоплює різні за значенням і важливістю події, вбираючи в себе не тільки систематизовану інформацію (в основному через систему освіти), а й неупорядковану (через засоби масової інформації, художню літературу), орієнтація на яку визначається особливими інтересами особистості.

На думку К. Ясперса, основними рисами історичної свідомості є: критичне дослідження історії; всебічність і точність дослідницьких методів; досягнення нескінченного сплетіння каузальних факторів; розуміння історії як незавершеного процесу, що перманентно розвивається і складовою якого є сьогодення; прагнення створити всеохоплюючу історичну картину світу; орієнтація на єдність людства, яка має тенденцію до посилення; розуміння нерозривності історії та сучасності [6, с. 272].

Щодо структуризації історичної свідомості, то історичний ракурс проблеми дозволяє виокремити в ній два основних сегменти – історичне знання та історичне пізнання. Структуру історичних знань репрезентують насамперед уявлення та погляди людей на своє минуле, на події, які вже відбулися, а також на пізнавальну діяльність, наслідком якої є набуті знання. Вже початкові етапи формування історичної свідомості містять пізнавальну діяльність членів суспільства, яка відбувається стихійно і дає синкретичний результат – історичні знання про світ, в яких містилось уявлення про сталість і мінливість, періодичність і циклічність процесів минулого.

Посилення динаміки історичного інтересу створило передумови, необхідні для переходу до «свідомої» фази в розвитку історичної свідомості, тобто до історичного пізнання. Водночас варто зазначити, що хоча наукове історичне пізнання є раціонально організованим процесом, воно не виключає стихійного відображення в свідомості людей подій і тенденцій минулого.

Класифікація рівнів історичної свідомості може відбуватися двома шляхами. Перший – за рівнями наукового знання (теоретичний та емпіричний). Теоретичний рівень історичного наукового знання – це філософія історії, яка виконує метатеоретичну функцію в історичній свідомості. На цьому рівні розкривається природа історичного процесу. Емпіричний рівень охоплює основний масив історичного знання і відображає

реальний процес історії людства. Він репрезентований у формі емпіричних узагальнень і здебільшого позначається терміном «історіографія».

Другий підхід до класифікації – традиційний. Він об'єднує три рівні історичної свідомості, що відповідають формуванню образу минулого: 1) позаосвітній (побутовий), пов'язаний з індивідуальним досвідом і соціальним оточенням кожної особи; 2) освітній, зумовлений певною системою поглядів на минуле; 3) науковий, що ґрунтується на теоретичному осмисленні історичного процесу.

Здебільшого виокремлюють чотири рівні історичної свідомості.

Перший рівень формується на основі накопичення безпосереднього життєвого досвіду. Здебільшого цей рівень набуває форм розпливчастих, емоційно забарвлених спогадів – як правило, неповних, неточних і суб'єктивних, які не в змозі системно оцінити перебіг сукупного історичного процесу.

Наступний щабель історичної свідомості може формуватися під впливом художньої літератури, кіно, радіо, телебачення, театру, живопису, на підставі знайомства з історичними пам'ятниками. На цьому рівні історична свідомість також не має ознак систематичного знання. Його утворюють уривчасті, не впорядковані за хронологічним критерієм уявлення. Цьому рівню притаманна яскравість і емоційність сприйняття та засвоєння знань про минуле.

Третій ступінь історичної свідомості формується на основі власне історичних знань, набутих на уроках історії в школі, під час яких уявлення про минуле засвоюються в систематизованому вигляді. Власне, для більшості людей вивчення історії завершується саме на шкільному рівні, оскільки у вузах історію вивчає незначна частка населення країни. Гіпотетично можливе поповнення знань з історії на аматорському рівні, однак в абсолютній більшості випадків уявлення про історію закладаються саме в середній школі. У зв'язку з цим пріоритетного значення набуває підготовка висококваліфікованого вчителя історії і якості шкільних підручників.

Четвертий щабель формування історичної свідомості пов'язаний із всебічним теоретичним осмисленням минулого, з виявленням тенденцій історичного розвитку. На основі накопичених історією знань про минуле і узагальненого історичного досвіду формується науковий світогляд, робляться спроби отримати чітке уявлення про природу і рушійні сили розвитку людства, періодизацію і сенс історії, типологію і моделі суспільного розвитку тощо. На цьому рівні історичної свідомості робляться спроби пояснити людську минуле в усій його суперечливості й складності як на конкретно-історичному, так і на теоретичному рівнях.

Формування історичної свідомості на теоретичному рівні допомагає мислити історичними категоріями, бачити суспільство в діалектичному розвитку, у зміні, осмислювати історичний процес у динаміці, в хронологічному взаємозв'язку часів і тенденцій. Носієм цього рівня історичної свідомості є історична наука. Володіючи систематизованими науковими знаннями історії суспільства, історична наука покликана виявляти визначальні тенденції суспільного розвитку, формулювати прогнози на майбутнє.

Специфіка філософського знання полягає в тому, що на всіх стадіях свого розвитку воно в тій чи іншій формі передбачає рефлексію, тобто здатність «дивитися на себе збоку», внутрішню критику процесу отримання знання. Філософія історії не відтворює окремі події чи історію окремих країн і народів, а досліджує внутрішню логіку історії, здійснює пошук історичних законів і закономірностей історичного процесу.

Історія для філософії є не підметом і не присудком, а лише обставиною часу. Як помітив Курт Міллер, «за своїм духом філософ і поет наділені одним привілеєм і водночас обов'язком – не належати жодному народу і жодному часу, а залишатися у справжньому розумінні цього слова сучасником всіх часів та народів» [5, с. 295]. З тією тезою цілком погоджувався Лев Шестов, раз у раз наполягаючи: «Якщо ми хочемо досягнути справжню місію філософа, то насамперед маємо вирвати його з тих історичних меж та умов, в які його втулила примхлива випадковість буття» [3, с. 140].

Спростовуючи ілюзію взаємопотенціуючої гармонії між філософією та історією (в межах філософії історії), Фрідріх Фіхте зауважив, що філософ, який займається історією, керується

відповідною «апріорною ниткою деякого світового плану, зрозумілого й очевидного для нього без будь-якої історії»; зрештою, і самою історією він користується лише (чи переважно) для того, щоб дещо довести засобом останньої. Та чи не найдошкульніший удар по чинному статус-кво і перспективам філософії історії в оглядовому майбутньому завдав американський історик Брюс Мезліш. Його іронічний вердикт справді вражає: філософія історії структурується у сфері протистояння між істориками, які не симпатизують філософам, та філософами, котрі не мають історичної підготовки і не виказують поваги до істориків.

Для багатьох сучасних дослідників історичної та соціальної сфер ідейним керівництвом залишається твердження Фрідріха Енгельса в його рецензії на працю Карла Маркса «До критики політичної економії»: мовляв, логічний метод дослідження є тим же історичним методом, тільки звільненим від історичної форми і зайвих деталей та випадковостей. Однак для багатьох дослідників цілком очевидно, що скільки історичний метод не «звільняй» від «випадковостей» та «історичної форми», а логічного методу в результаті так і не отримаємо, оскільки він є принципово інакшим напрямком мисленнєвої діяльності, пов'язаним з конструюванням ідеально-типічних (типологічних) понять та ідеальних типів, які, на відміну від оцінювального (соціально-політичного, історичного) судження, є цілковито індіферентними до конкретної дійсності.

Згідно з Германом Люббе, в історії превалує не теоретичний, а нарративний аспект (інструмент): тобто її не роблять, не реконструюють і не структурують, а оповідають. Нарратив є інтерпретацією певної часової послідовності. Формально він складається з початку, середини та кінця, поєднаних між собою засобами каузального зв'язку. Таким чином, нарратив – це не просто сукупність подій і ситуацій, а принцип їхньої конфігурації. Значення нарративу для філософії історії вичерпно розтлумачив Йоган Густав Дройзен. У 1857 році він сформулював концепцію історичного пізнання як способу прочитання історичного тексту. Дройзен був одним з перших, хто аргументовано довів, що «факти як такі не існують взагалі» [4, с. 54]: так звані факти історії є втіленням мовних послань – і не більше. Тому історична істина ніколи не може бути істиною абсолютною, а завжди – лише відносною, як, зрештою, і історичне пізнання ніколи не буває цілковито автентичним дійсності, повністю адекватним їй.

На відміну від історії, філософія історії не може зводитися до нарративу, тобто до «оповідання про». Ніхто не заперечує: філософія історії містить елементи нарративу і вдається до інтерпретаційних практик, але ті не складають сутності функціонального покликання філософії історії, а є скоріше баластом, тією «водою», якою лише «розбавляють» насичену консистенцію філософської рефлексії щодо історичної тематики з метою зробити її придатною для «споживання» якомога ширшою аудиторією, максимально великим сегментом суспільної свідомості.

Предмет філософії історії можна поділити на дві основні сфери. Перша сфера – онтологія історії – оперує аспектом рушійних сил, основних етапів історичного процесу, його сенсу і мети, а також ролі й місця людини в історії. Друга сфера – гносеологія історії (критична філософія історії, аналітична філософія історії) – досліджує умови, можливості, способи і форми історичного пізнання, відтворення історичного процесу таким, яким він був насправді. Онтологія історії досягла найвищого розквіту у XIX – на початку XX століть, коли відбулось генерування низки концептуально різних моделей всесвітньої історії. З кінця 1930-х років завдяки працям насамперед Р. Арона акцент дослідницької уваги змістився в напрямку гносеологічної проблематики. Наслідком цього стало формулювання принципової неможливості встановлення об'єктивного перебігу історичного процесу, а натомість лише його умовної, суб'єктивної реконструкції.

Співвідношення онтологічної (теорія історичного процесу), гносеологічної (теорія історичного пізнання) та логіко-методологічної (аналіз методів і форм історичного пояснення) проблематики філософії історії зазнавало істотних змін на різних етапах розвитку суспільства. Онтологічні проблеми історії (мета, рушійні сили і сенс історичного процесу як єдиного цілого) були найбільш актуальні для філософії історії у XVIII – першій третині XIX століть.

Найбільш показові в цьому відношенні праці Н. Макіавеллі, Ж. Бодена, Ф. Бекона, Б. Спінози, Т. Гоббса, Р. Декарта, Вольтера.

Саме Вольтером в 1765 році було введено термін «філософія історії». Д. Віко, Ш. Монтеск'є, Ж. Руссо надали історіософії новий, діалектичний зміст, а І. Гердер та І. Кант розробили концепцію всесвітньої історії з позицій еволюціонізму. Окремо стоїть в історіософії ім'я Г. Гегеля, який підвів результуючу риску під становленням філософії історії німецького класичного ідеалізму. Саме завдяки Г. Гегелю теоретичні схеми та індивідуальні події, співвідношення необхідності та свободи, закономірності та випадковості стали центральними проблемами філософії історії.

Гносеологічне коло проблем (логіко-методологічна специфіка історії, досліджувана засобами логічного аналізу; проблеми і методи історичного дослідження; місце історії в системі суспільних наук тощо) почало активно розроблятися в середині ХІХ століття. Тоді завершилося становлення трьох різних ліній в дослідженнях історії: історичного матеріалізму, позитивізму та неоідеалістичних філософських течій (неокантіанства, неогегельянства, «філософії життя» тощо).

Позитивізм Конта-Спенсера-Мілля вибудовував свої історичні концепції на ідеї єдності наукового знання та розгляді історичної науки як строгої науки – на кшталт природознавства. Неоідеалісти в особі В. Ділтея, В. Віндельбанда, Б. Кроче, Р. Ріккєрта, а пізніше – Р.Дж. Коллінгвуд відстоювали специфічність теорії історичного пізнання, її незвідність до пізнання природничонаукового. У фундаментальній праці «ідея історії» Коллінгвуд, зокрема, зазначає: «Чому філософія історії має бути предметом спеціального вивчення замість улитися до загальної теорії пізнання? Від самих початків європейської цивілізації люди мислили якоюсь мірою історично, але ж ми рідко розмірковуємо над тією своєю діяльністю, яка нам дається зовсім легко. Лише коли ми переборюємо труднощі, нам доводиться осмислювати наші зусилля. Отже, матеріал філософії як організовано-науковий розвиток самосвідомості залежить час від часу від особливих проблем, у яких, на будь-який даний час, люди натрапляють на особливі труднощі. Якщо ми поглянемо на особливо значні теми філософії будь-якого народу в будь-який період його історії, то виявимо ознаки особливих проблем, на розв'язання яких спрямовувалась уся енергія їхнього духу. А периферійні та другорядні теми виявлять нам речі, що не становили для тих народів особливих труднощів» [2, с. 57].

Історичний матеріалізм К. Маркса, Ф. Енгельса і В. Леніна залишив помітний слід в історичному пізнанні введенням матеріалістичного погляду на історію, обґрунтуванням значущості принципу історизму, акцентуванням уваги на змістовних аспектах соціальної теорії. Однак, бажаючи стати практичною теорією, котра домінує в історичному пізнанні, історичний матеріалізм прийшов до неприйняттого розмежування теорії та практики, перетворивши, за висловом Ж.П. Сартра, практику в безпринципний емпіризм, а теорію – в застигле знання.

Сучасне розуміння структури історичної науки та її проблематики склалося багато в чому завдяки працям Г. Башляра, Т. Куна, І. Лакатоса, М. Полані, К. Поппера, П. Фейєрабенда, М. Фуко, які створили нову модель наукового знання, засновану на послідовній зміні інваріантних структур. Істотний внесок належить теоретикам історії: Р. Арону, М. Мандельбауму, Е. Нагелю та Х. Уайту, які відіграли істотну роль у формуванні аналітичного напрямку сучасної філософії історії. На думку У. Дрея, саме теоретична історія, котра спрямовує пошук нових історичних відомостей, перевіряє і коригує гіпотези, покликана розвивати раціональне теоретичне пізнання людської історії. Це дозволяє стверджувати про вихід на перший план гносеологічної і логіко-методологічної проблематики історичного пізнання.

Висновки. Отже, історичне пізнання як форма соціальної рефлексії ніколи не залишалася за межами науково-філософського осмислення, проте сучасна соціокультурна та пізнавальна ситуація вимагає переосмислення змісту даного поняття з метою визначення його ролі в системі соціального пізнання.

Філософія історії зразка початку ХХІ століття характеризується декількома різноспрямованими і суперечливими тенденціями, наслідком чого є відсутність

загальноновизнаної типології і багатоманітність різнотлумачень. Пояснити ці теоретичні протиріччя можна тією обставиною, що історія – надзвичайно поліфакторний феномен: вона відбувається протягом різного соціального часу, на тлі етиологічно відмінних культур і цивілізацій, в контексті здебільшого неспоріднених географічних середовищ, за умов неоднорідного рівня розвитку техніки і виробничих сил суспільств. Крім того, різним соціумам притаманні різні ієрархії цінностей, релігії, ідеології та телеологічно-смісложиттєві пріоритети.

Тим не менше, історичному розвитку притаманний цілком об'єктивний характер, оскільки життя людей – де і коли б воно не відбувалося – ґрунтується на необхідності задоволення цілком об'єктивних потреб, інтересів, цілей тощо. Об'єктивність історичного процесу зумовлена наявністю певних об'єктивних а) матеріальних і духовних основ життєдіяльності індивідів та суспільств, б) інтересів, які вони переслідують, в) потреб, котрі необхідно задовольнити. А оскільки люди є водночас суб'єктами і об'єктами історії, то це неухильно призводить до того, що історія має не лінійну, а варіативну евентуальність.

Не далеким від істини був Робін Джордж Колінгвуд, коли наполягав, що філософія історії – це самоусвідомлення історичного мислення, такий підхід до історичного матеріалу, за якого зміст історичних процесів виявляється предметом філософської рефлексії. Філософська рефлексія є засобом смислопокладання, а його утвердження в історичній дійсності слугує або цілям адекватнішого і повнішого розуміння божественного задуму стосовно людини та її історії, або цілям звільнення людства і торжества розуму, або цілковитій реалізації сутності людини, або втіленню творчих і конструктивних можливостей людини.

Втім, до ідилії взаємин між філософією та історією далеко. Зокрема, якщо предметом філософії є необхідне, то до предмета історії (історичного) необхідне не належить. Більше того – цей предмет навіть не завжди існує: йому притаманна стадіальність виникнення, видозмін і зникнення. Тому субстанційна неузгодженість філософії та історії вважається апріорною і самоочевидною, а словосполучення «філософія історії» в строгому розумінні виявляється взагалі некоректним, неадекватним зазначеним реаліям – таким, що містить іманентне протиріччя (це доволі аргументовано довели Артур Шопенгауер та Якоб Буркхардт).

Спочатку термін «філософія історії» звучав настільки незвично, що вимагав не так розтлумачення, як виправдання. Це й не дивно, коли врахувати, що колеги Вольтера взагалі не вважали історію наукою. Зокрема, Монтеск'є в своїй фундаментальній праці «Про дух законів» (1748) писав, що будь-яке людське життя, як і життя кожного народу, є відображенням перш за все кліматичних, географічних та інших умов буття індивіда. Та чи не найбільш дошкульного удару претензії історії на науковий статус зазнали від Гете, який вклав в уста свого героя спопеляючу сентенцію: а те, що «духом часу» зветься, є дух професорів і їх понять.

Зрештою, історію як об'єкт наукового дослідження ставили під сумнів не лише в часи Монтеск'є і Вольтера – наприкінці ХХ століття Жан Франсуа Ліотар аргументовано заперечував можливість історії (історичного) як предмета наукового і загалом інтелектуально-рефлексійного операціонізму. На його переконання, сучасність завжди абсолютна, тому вона не потребує рефлексійно-герменевтичних аналізів, структуризацій та ієрархізацій. З огляду на цю обставину людська рефлексія завжди значною мірою утопічна – тобто є рефлексією або з приводу того, чого вже нема (рефлексія минулого), або з приводу того, чого ще нема (рефлексія майбутнього). Як результат – утопізм виявляється цілком узвичаєною і навіть субстанційною нормою людської ментальності.

У наш час предметом філософської рефлексії є не стільки осмислення історичного методу, скільки дослідження досвіду такого осмислення. Рефлексія фіксує етапи становлення методології історії, визначає її структуру і функції, розкриває зв'язки методології історії з різними філософськими, логічними, лінгвістичними, психологічними теоріями, а також показує зміну змісту цієї галузі гуманітарного знання у зв'язку з мінливою історичною практикою. Такий підхід дозволяє дати не тільки пояснення сутності поняття «історичне пізнання», а й показати його роль в системі соціального пізнання.

Література

1. Бердяев Н.А. Философия свободного духа: [Сост. П.В. Алексеева, вступ. ст. А.Г. Мысливченко] / Н.А. Бердяев. – М.: Республика, 1994. – 480 с.
2. Колінгвуд Р. Ідея історії: [Пер. з англ. О. Мокровольський] / Р. Колінгвуд. – К.: Основи, 1996. – 512 с.
3. Шестов Л. На весах Иова. Странствования по душам / Л. Шестов. – Париж: YMCA-Press, 1975. – 418 с.
4. Эксле О.Г. Факты и фикции: о текущем кризисе исторической науки / О.Г. Эксле // Диалог со временем. Альманах интеллектуальной истории. – 2001. – №7. – С. 52-60.
5. Ясперс К. Смысл и назначение истории / К. Ясперс. – М.: Республика, 1994. – 527 с.
6. Ясперс К. Наше современное историческое сознание / К. Ясперс. Смысл и назначение истории: [Пер. с нем.]. – М.: Политиздат, 1991. – С. 271–276.

Uriy Hrytsa

**History, historical consciousness and philosophy of history:
priorities of conceptual distinctions**

Resolving the problem of conceptual distinction of history, historical consciousness, and the philosophy of history is an important philosophical and methodological task for objective historical knowledge and cognition. Justification of criterion markers for such conceptual distinction acquires features of actual research problems.

Keywords: history, historical consciousness, philosophy of history, conceptual distinctions, historical knowledge and cognition, criterion markers.

Юрий Грица

**История, историческое сознание и философия истории:
приоритеты понятийного разграничения**

Решение проблемы понятийного разграничения истории, исторического сознания и философии истории является важнейшим мировоззренческим и методологическим заданием исторического знания и познания. Обоснование критериальных маркеров такого понятийного разграничения становится актуальным исследовательским заданием.

Ключевые слова: история, историческое сознание, философия истории, понятийное разграничение, историческое знание и познание, критериальные маркеры.

Надійшла до редакції 16.01.2014 р.